

Agnieszka Lipińska (TŚL, Zielona Góra) dokonała *Oceny polityki etnicznej Promnitzów w świetle prac Frido Mětska*. Urodzony w 1916 r. w saksońskim Annabergu poeta i historyk posługiwał się językiem niemieckim i dolnołużycyckim, pozostawił wiele studiów naukowych poświęconych szeroko pojętej kulturze Serbołużyczan, Państwa Pruskiego i Brandenburgii.

Wystąpieniem o kronice Johanna Samuela Magnusa obrady naukowe zakończyła Anna Janczys (Zakład Historii Nauki i Kultury, UZ). Przedwcześnie zmarły syn pastora, historyk i twórca poezji religijnej zasłynął jako autor pieśni i mów pogrzebowych oraz wydanej pośmiertnie w 1710 r. kroniki żarskiej, przykładowo historiografii regionalnej i dworskiej. W liczącym 460 stron dziele Magnus objaśnił słowiańskie pochodzenie nazwisk szlacheckich zakończonych – nomen omen – afiksem *-nitz* lub *-itz*, opisał wojnę północną, pozytywnie ukazał postaci Baltazara i Ulricha Promnitzów – jako władców demokratycznych i elokwentnych, władających językiem polskim (Ulryk).

Podczas tegorocznej sesji naukowej miasto Żary gościło dwóch niezwykle gości, potomków dawnego rodu: Martina Dietera Promnita z Berlina oraz Richarda Dietricha z Arizony. Ich pradziadkowie w linii męskiej wywodzili się z Tucholi Żarskiej i byli... braćmi. Pierwszy z panów od dwudziestu lat zajmuje się genealogią oraz historią regionu. Z zebranych przez niego dotychczas materiałów powstała licząca ponad tysiąc stron kronika rodzinna. M. D. Promnitz utrzymuje kontakty z polskimi historykami i rodziną Bibersteinów. Zaangażowany jest również w społeczno-charytatywną działalność w Lubuskiem, uczy się języka polskiego i co roku stara się odwiedzić Polskę, co – z uwagi na liczne zajęcia i zainteresowania – nie zawsze mu się niestety, jak sam podkreśla, udaje. Richard Dietrich pochodzi z rodziny protestanckich duchownych i jest muzykiem bluesowym. Jego rodzina, rozproszona po USA, zamieszkuje stany Iowa, Kalifornia, Minnesota i region Wybrzeża Wschodniego. Podczas wywiadu zwrócił uwagę na zbliżone brzmienie nazw *Iowa* i *Ilowa*, otwierając w żartobliwy sposób perspektywę badań etymologiczno-historycznych. W 2010 r. Richard Dietrich planuje wraz z chórem wizytę w Żarach z okazji 750-lecia nadania praw miejskich. Obydwaj panowie, dumni ze swoich słowiańskich i niemieckich korzeni, wyrazili radość z możliwości uczestnictwa w żarskiej sesji, pielęgnowania kontaktów rodzinnych oraz zawiązujących się przyjaźni.

Na zakończenie Ireneusz Brzeziński w Urzędzie Miasta Żary podziękował wszystkim uczestnikom, wręczając gościom i referentom upominki.

Tegoroczna konferencja pozwoliła zebrać i usystematyzować historię dynastii władającej terenami Dolnych Łużyc i Śląska. Dała możliwość konfrontacji przeszłości ze współczesną tradycją tworzoną przez potomków możnego rodu, torując nowe drogi nauce i kulturze z pełnym poszanowaniem zdobywanego przez blisko 400 lat dziedzictwa.

Piotr Kowalski, Izabela Taraszczuk

WOJENNE LOSY DZIECI A PERCEPCJA PAMIĘCI

W dniach od 5 do 7 listopada 2009 r. w Zakładzie Najnowszej Literatury Niemieckiej i Mediów Instytutu Filologii Germańskiej (Uniwersytet Zielonogórski) miała miejsce międzynarodowa konferencja *Kriegskindheiten und Erinnerungsarbeit (Przymusowe migracje z perspektywy polskich, żydowskich i niemieckich dzieci w kontekście II wojny światowej. Percepcja*

pamięci). Sesję zorganizowano z inicjatywy Uniwersytetu Zielonogórskiego, *Justus-Liebig-Universität Giessen* i przy współpracy z *Siegener Zentrum für Kindheits-, Jugend- und Biografieforschung* (Centrum Badań nad Literaturą Dziecięcą, Młodzieżową i Biografią w Siegen, Niemcy), z *Friedrich-Ebert-Stiftung* oraz z polsko-niemiecką grupą badawczą *Kinder des Weltkrieges* (Dzieci Wojny). Tegoroczna konferencja stanowiła kontynuację interdyscyplinarnej sesji naukowej zatytułowanej *Polnisch-deutsche Kriegskindheiten im Generationendialog* (Wojenne losy polskich i niemieckich dzieci a dialog pokoleń) zorganizowanej w maju 2006 r. w Instytucie Kulturoznawstwa w Essen.

Symposium postawiło sobie za cel zgłębienie omawianej tematyki w aspekcie polskiej historii okresu 1939-1945 i powojennego, studium losów polskich, niemieckich i żydowskich dzieci w ujęciu komparatystycznym, przedstawienie metodologii badań oraz percepcji świadków i przyszłych generacji. Dyskurs pamięci i *oral history* ze szczególnym uwzględnieniem *Holocaustu*, wojen oraz problematyki wypędzeń lub przymusowych migracji są powszechnie znanymi koncepcjami w naukach humanistycznych. Jednakże wyszczególnienie w tym obszarze badań zagadnienia losów dzieci jest ideą stosunkowo nową i otwierającą szerokie pole przed naukowcami, specjalizującymi się w dziedzinie historii, literaturoznawstwa, kulturoznawstwa i etnologii.

Podczas inauguracji głos zabrali: dziekan Wydziału Humanistycznego prof. Wojciech Strzyżewski, dyrektor Instytutu Filologii Germańskiej, prof. Paweł Zimniak, prof. Carsten Gansel (*JLU Giessen*), prof. Friedhelm Boll z fundacji *Friedrich-Ebert-Stiftung* oraz dr Imbke Behnken (*Siegener Zentrum*). Wykładowcy i zaproszeni goście podkreślili potrzebę konfrontacji historycznej, konieczność pielęgnowania kultury pamięci i radość z faktu, iż w tegorocznej konferencji wzięli udział przedstawiciele świata nauki z Polski, Niemiec i Austrii. Należy podkreślić, że rok 2009 był rokiem jubileuszowym, okrągła rocznica nawiązuje do wolności, „pełnego chwały roku 1989”, co zaznaczył prof. F. Boll. Dodał przy tym, że kontakty pomiędzy wspomnianą fundacją a Polską zostały nawiązane w czasie kadencji kanclerza Niemiec, Willy Brandta, laureata pokojowej Nagrody Nobla z 1971 r., architekta ocieplenia stosunków na linii Wschód-Zachód. Wyjątkowość sympozjum polegała na zestawieniu tematycznym, jednoczesnym i w s p ó l n y m podjęciu problematyki *Shoah*, II wojny światowej i spowodowanej konfliktami tułaczki. Instytut Filologii Germańskiej uzyskał wsparcie również od pełnomocnika rządu Niemiec ds. kultury i mediów oraz od Europejskiej Organizacji „Pamięć i Solidarność” (*Europäisches Netzwerk „Erinnerung & Solidarität”*).

Sesję rozpoczął prof. Jürgen Reulecke (*JLU Giessen*). Przez pryzmat wyrażenia *Wiedererfundene Vergangenheit* (Przeszłość skonstruowana od nowa) niemiecki germanista i historyk poddał analizie problem powojennego pokolenia bez ojców, rodzicielskich wzorców oraz rozrachunku z historią sześćdziesiąt lat po wojnie. Wykładowca zaznaczył biblijno-psychologiczny kontekst rozważań (starotestamentowa rozmowa Boga z Mojżeszem, dziedzictwo przodków) oraz wymienił wiele dawnych i współczesnych dokumentów/opracowań dotyczących Niemiec okresu 1939-1945 (film Andreasa Fischera *Der Hamburger Feuersturm 1943*, pracę *Söhne ohne Väter*, wydaną przez Hermanna Schulza, Hartmuta Radebolda i J. Reulecke w *Links Verlag* w 2007 r. i in.).

Prof. Paweł Zimniak zinterpretował pojęcie przemocy, tożsamości i utraty ojczyzny wokół roku 1945, odwołując się do dzieł Huberta Orłowskiego (*Warmia z oddali*), pochodzących z dawnego Breslau Bodo Heimanna i Moniki Taubitz oraz urodzonej w 1971 r. w Erfurcie Emmy Braslavsky. Referent podkreślił specyfikę narracji, emocjonalność dziecięcych protagonistów (jako

ofiar i wewnętrznych aktorów na wojennej scenie), postawił również pytanie o trwałość dramatycznych przeżyć i sposób zapisu, przekazu obrazów czasu wojny. Obok aspektów geograficzno-kulturowych (obrazy wspomnianych twórców osadzone są w topografii Dolnego Śląska, Warmii i Sudetów) w wystąpieniu zaznaczone zostały zjawisko tabuizowania doświadczeń oraz asymetria przedstawionych światów, dokonująca się na płaszczyźnie geografii i pochodzenia (wygnańcy vs. tubylcy), narodowości (Niemcy vs. Polacy) i wieku (dzieci i ludność cywilna kontra walczący).

Prof. Friedhelm Boll przedstawił sylwetkę i twórczość urodzonego w 1934 r. w Gdańsku pisarza Wolfganga Pellerera, który w wydanych w 2004 r. wspomnieniach *Meine fremde Heimat* nakreślił obraz walki o przetrwanie podjętej przez dzieci i młodzież u schyłku wojny.

W drugim dniu obrad prof. Heinrich Kaulen (*Universität Marburg*) dokonał analizy literackiej schedy Thomasa Bernharda. Pisarz, swoiste *enfant terrible* wśród austriackich osobistości, przeszedł gehennę nazistowskiego systemu edukacji; wspomnienia z lat dziecięcych spisał w kilku tomach (m. in. w *Die Kälte* i *Ein Kind*). H. Kaulen zaznaczył ambiwalencję zarówno doświadczeń, jak i światopoglądu artysty – wrażliwego i cynicznego, nieprzejednanego krytyka własnej nacji.

Tematykę losów żydowskich dzieci podjęła dr Arletta Szmorhun (Uniwersytet Zielonogórski). Referatem *Trockene Tränen* nawiązała do tytułu autobiograficznej powieści Nechamy Tec, socjolog urodzonej w Lublinie, uratowanej podczas wojny i wykładającej obecnie na uniwersytecie w Connecticut (USA). Życiorysy żydowskich dziewcząt omówiła również we wspomnieniach Alony Frankel i Ruth Klüger.

Dr Ingo Eser (*Universität Köln*) w prelekcji „*Schwaches Element*“: *Kinder als Leidtragende von Flucht, Vertreibung und Aussiedlung der Deutschen aus Polen 1944-1949* przedstawił dramat dzieci i utraconych ojczyzn w latach 1944-1949.

Prof. Hermann Korte (*Universität Siegen*) ukazał II wojnę światową z perspektywy młodych gdańszczan, bohaterów noweli *Katz und Maus* Güntera Grassa.

Prof. Carsten Gansel (*JLU Giessen*) zaprezentował w swoim wystąpieniu *Dekonstruierte Kindheitsidyllen im Zeichen des Holocaust* postawy przeciętnych obywateli wobec faszystowskiej dyktatury w epickim dziele Uwe Johnsona *Jahrestage*. Pisarz, urodzony w dzisiejszym Kamieniu Pomorskim, był jednym z członków legendarnej grupy literackiej 47; pozostał przeciwnikiem wszelkich systemów totalitarnych. Po śmierci (w 1984 r.) ufundowano nagrodę jego imienia, *Uwe-Johnson-Preis*, przyznawaną niemieckim pisarzom propagującym idee humanizmu i demokracji, odrzucającym wszelkie podziały.

Dr Monika Hemik (Uniwersytet Zielonogórski) mówiła o wojennej traumie i roli pamięci w dorobku literackim Petera Härtlinga (ur. w 1933 r.), który zasłynął liryką o charakterze onirycznym, zbiorami esejów oraz powieściami autobiograficznymi (*Nachgetragene Liebe* oraz *Zwettl. Nachprüfung einer Erinnerung*).

Dr Gisela Schwarze (Münster) uwypukliła historyczny wymiar dziecięcych życiorysów w prelekcji zatytułowanej *Ostarbeiterinnen und ihre Kinder im Zweiten Weltkrieg*.

Ostatni, sobotni dzień obrad rozpoczął się wykładem Nadine J. Schmidt (*Universität Siegen*) o autentyczności świadectw ofiar i źródeł *Holocaustu*. Germanistka, przygotowująca obecnie rozprawę nt. pisarskiej wiarygodności oraz współczesnych autobiografii, przedstawiła fenomen literacki ostatnich lat – wspomnienia urodzonego w szwajcarskim Biel Benjamin Wilkomirskiego. Jego wydana w 1995 r. pod nazwiskiem Bruno Dössecker powieść *Bruchstücke. Aus einer Kindheit 1939-1948* została zdemaskowana jako fałszerstwo, natomiast materiały dowo-

dowe opublikowali kilka lat później pisarz Daniel Ganzfried (1998 i 2002 r.) oraz historyk Stefan Mächler (1999 r.).

Prof. Günther Stocker (*Universität Wien*) zaprezentował sylwetkę pisarza, publicysty, scenarzysty i dramaturga Roberta Neumanna. Autor, który pisał również w języku angielskim, wydał w 1946 r. *Children of Vienna* (niemiecka edycja *Die Kinder von Wien* ukazała się w 1974 r.), zapis dzieciństwa przeżytego na styku kultur austriackiej i żydowskiej.

Wystąpienie Wenera Lierscha (Berlin) było relacją historyczną wyjątkowej rangi. Autor przyszedł na świat w 1932 r. w Berlinie-Charlottenburgu. Od siódmego roku życia uczęszczał do szkoły, zmieniając wielokrotnie miejsce nauki w okresie działań wojennych. Opisał własne doświadczenia zdobyte w dwóch światach: metropolii nad Szprewą i Górnym Śląsku w Steblovie, w okolicach którego zginął jego ojciec. W. Liersch pracuje dzisiaj jako pisarz, wydawca i krytyk literacki. Opublikował biografie niemieckich osobistości (takich jak Hans Fallada czy Günter de Bruyn), jest członkiem niemieckiego oddziału PEN Clubu oraz laureatem licznych nagród literackich.

Prof. Werner Nell (*Universität Halle*) przedstawił tematykę i percepcję książki *Malowany ptak* Jerzego Kosińskiego. To jedno z najbardziej kontrowersyjnych dzieł amerykańskiej kultury postmodernizmu, nawiązujące do tragicznego dzieciństwa pisarza, rozpatrywane jest na trzech płaszczyznach (deportacji, agresji o podłożu seksualnym i eksterminacji), których wspólnym mianownikiem jest przemoc. Niemiecki wykładowca, specjalizujący się w dziedzinie komparatystyki i socjologii, odniósł się jednocześnie do twórczości F. Kafki, Jeana Améry'ego i Susan Sontag, zwrócił również uwagę na ponadczasowość powieści, jej szeroki oddźwięk w kręgach artystyczno-dziennikarskich oraz wiele zagadnień o wymiarze egzystencjalno-antropologicznym, jakie Kosiński, poszukujący szeroko pojętej tożsamości, połączył w jedną całość.

Tobiasz Janikowski (*Universität Siegen/Katowice*) naświetlił życiorysy dziecięce w literaturze i publicystyce Górnego Śląska w latach 1939-45. Bazując na przekazach naznaczonych ideologicznie ukazał mechanizmy działania ówczesnej prasy, przytaczając także przykłady twórczości (Horst Bienek, Janosch) nacechowane obserwatorskim obiektywizmem.

Istotnym aspektem tegorocznej konferencji pozostanie przezwyciężenie historycznych stereotypów i połączenie teorii z empirią. Trzy dni intensywnej dyskusji pozwoliły na interpretację tekstów literackich oraz prezentację relacji świadków, świadectw osobistych lub spisanych. Warto także wspomnieć o projekcie dr Imbke Behnken, która nawiązała kontakt z polskimi ofiarami II wojny światowej i utrwaliła ich wspomnienia dotyczące procesu germanizacji, powstania warszawskiego, wypędzeń ze stolicy i Zamościa (przykładem jest postać Anny Berezowskiej wychowanej w Austrii i Polsce). Przyczynkiem do sesji pozostanie także wystąpienie prof. Andrzeja B. Więckowskiego, ewakuowanego jako dziecko z Częstochowy do Pragi, dziś fizyka Uniwersytetu Zielonogórskiego oraz przewodniczącego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego Mniejszości Niemieckiej w Poznaniu.

Zacunek dla historii, wzajemne pielęgnowanie przeszłości, interdyscyplinarność oraz wspólne prace badawcze pozwolą na kontynuację projektu „Percepcja Pamięci”. Fakt ten może cieszyć – istnieje bowiem szansa, że w Europie wspólnot, drzwi dla poszczególnych kultur pozostaną otwarte.

Materiały zaprezentowane podczas konferencji zostaną opublikowane w przygotowywanym tomie.

Izabela Taraszczuk